

ANALIZA E MBYLLJES POTENCIALE TË KUFIRIT KOSOVË - SERBI TRENDET E TANISHME TË TREGTISË

HYRJE

Me 10 dhjetor 2007, 120 ditët e negociatave shtesë midis Beogradit dhe Prishtinës mbi statusin e ardhshëm të Kosovës përfunduan pa sukses. Ekipi ndërkombëtar i ndërmjetësuesve, Ischinger, Wisner dhe Harcenko dorëzuan raportin e tyre te Sekretari i Përgjithshëm i OKB-së Z. Ban Ki Moon, ku prezantuan përmbledhjen e negociatave. Konkluzioni më i rëndësishëm ishte se Prishtina dhe Beogradi nuk arritën marrëveshje mbi statusin.

Ekipi i Unitetit ka deklaruar se nuk do të marrë pjesë në negociata shtesë dhe të gjithë liderët e Kosovës, duke përfshirë edhe kryeministrin në pritje, Z. Hashim Thaçi kanë deklaruar se koha ka ardhur që Parlamenti i Kosovës ta shpallë pavarësinë në koordinim me partnerët ndërkombëtarë, me SHBA-të dhe BE-në.

Ka shumë spekulime mbi përgjigjen e Beogradit në këtë shpallje. Autoritetet e Beogradit kanë thënë shumë herë se do të kundërshtojnë shpalljen e pavarësisë së Kosovës dhe njohjen e saj nga shtetet e tjera. Në nëntor në vitin 2007, qeveria e Serbisë, duke parashikuar dështimin e negociatave dhe mundësinë e shpalljes së pavarësisë nga autoritetet kosovare, ka kërkuar nga çdo ministri e saj përgatitjen e një plani të veprimit në përgjigje të shpalljes eventuale. Këto plane të veprimit nuk janë bërë publike nga qeveria e Serbisë dhe janë propozuar veprime të mundshme në fushën e sigurisë dhe ekonomisë. Një nga veprimet që është përmendur në media është mbyllja e kufirit në mes të Serbisë dhe Kosovës.

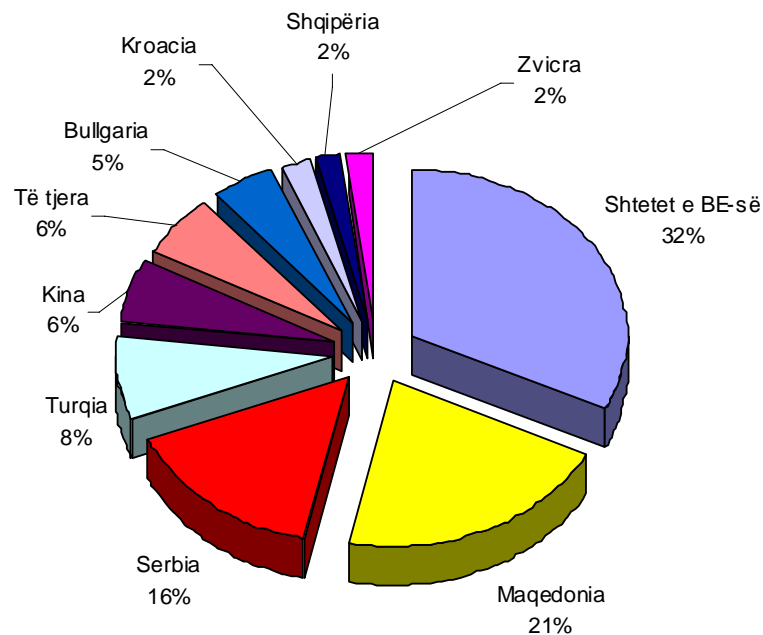
Qëllimi i kësaj analize është që të informohen vendimmarrësit, duke përfshirë këtu qeverinë e Kosovës, Ekipin e Unitetit, Bashkësinë Ndërkombëtare, Komunitetin e Biznesit si edhe publikun në përgjithësi mbi gjendjen e tanishme të marrëdhënies ndërmjet Serbisë dhe Kosovës në fushën e tregtisë, si dhe pasojave eventuale në furnizim në qoftë se veprime të tilla ndërmerren nga qeveria e Serbisë.

Ky punim do të analizojë mbylljen potenciale të kufirit në mes të Kosovës dhe Serbisë në tre pika kufitare, Merdarë, Dhe i Bardhë dhe Mitrovicë.

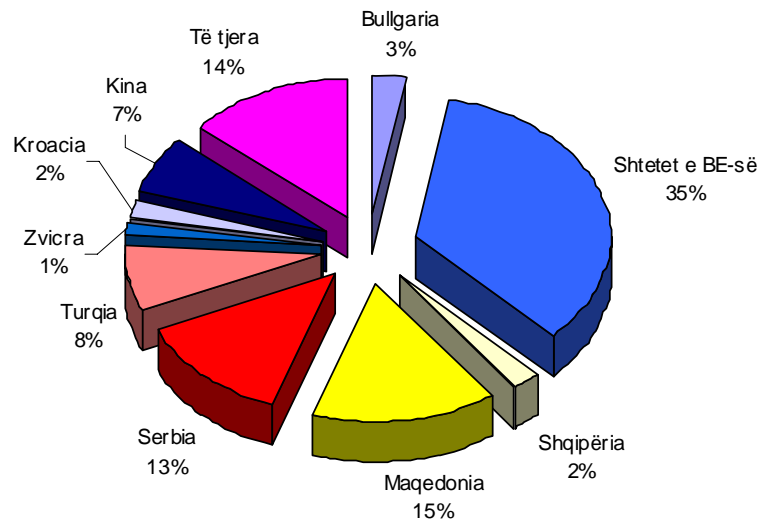
MBYLLJA POTENCIALE E VENDKALIMEVE KUFITARE NË MES TË SERBISË DHE KOSOVËS

Serbia dhe Kosova kanë tre pika kufitare ku njerëzit dhe mallrat qarkullojnë për çdo ditë. Ato janë (i) vendkalimi i Mitrovicës, në veri të qytetit të ndarë, (ii) Merdarë, në veri të Besianës, dhe (iii) Dheu i bardhë, që është vendkalimi afër Gjilanit.

Kosova momentalisht ballafaqohet me një deficit të madh tregtar. Në vitin 2006, Kosova ka importuar më shumë se 1.3 miliardë Euro në mallra që vijnë nga vende të ndryshme. Grafikët e mëposhtëm tregojnë proporcionin e importeve nga secili shtet për vitin 2006 (Figura 1) dhe për shumicën e vitit 2007 (Figura 2). Këto informata tregojnë se shumica e importeve vijnë nga shtetet e BE-së dhe Maqedonia për të dy vitet, 2006 dhe 2007, përderisa pjesa e importeve nga Serbia është në mes 13 dhe 16 për qind

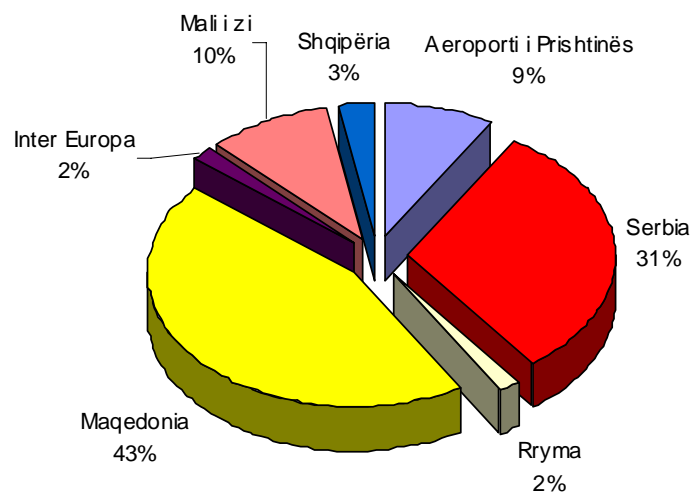

Figura 1 Importet për vitin 2006 sipas shtetit të origjinës

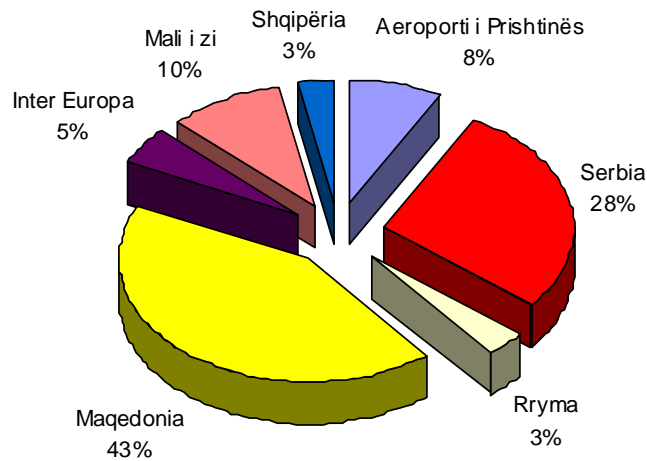

Figura 2 Importet për vitin 2007 (janar – tetor) sipas shtetit të origjinës

Grafikët e mëposhtëm tregojnë nivelet e importeve për çdo kufi të Kosovës. Këto shifra tregojnë se si pjesë e vlerës totale të importeve, vendkalimet me Serbinë përbëjnë 31 për qind të tregtisë së përgjithshme në vitin 2006 dhe 28 për qind të tregtisë së përgjithshme në vitin 2007 (janar – tetor).

Figura 3 Importet sipas kufijve në vitin 2006

Figura 4 Importet sipas kufijve në vitin 2007 (janar – tetor)

Mallrat që kanë origjinë në shtetet tjera e që kalojnë përmes Serbisë

Vlera gjithsej e mallrave që kanë kaluar në kufirin Kosovë – Serbi për periudhën janar – tetor 2007 është 445 milion Euro. Nga ato, vlera e mallrave që kanë origjinë në Serbi janë 181 milion Euro (41 për qind), përderisa mallrat e tjera kanë origjinë në shtetet e tjera dhe kanë një vlerë prej 264 milion Euro (59 për qind).

Mallrat me origjinë në shtetet tjera

Përbërja e mallrave që vijnë prej shteteve tjera përmes Serbisë (të kategorizuara së pari sipas shteteve e më pas edhe sipas kategorive të mallrave në dy tabelat e mëposhtme) tregojnë se shumica e mallrave janë mallra jo-strategjike. Këto mallra mund të vijnë përmes vendkalimeve tjera në qoftë se kufijtë mbyllen për një periudhë më të gjatë.

Tabela 1 Vlera e Importeve prej shteteve tjera përmes Serbisë, janar – tetor 2007

Shteti	Vlera në Euro
Gjermania	60,288,536
Sllovenia	42,494,985
Italia	20,710,549
Kroacia	19,736,986
Bosnja	17,062,620
Austria	16,420,093
Kina	14,587,665
Ukraina	13,679,420
Hungaria	12,742,956
Franca	10,383,798
Polonia	9,710,111
Çekia	7,473,668
Bullgaria	6,334,542

Tabela 2 Importet kryesore prej shteteve tjera që vijnë përmes Serbisë, janar – tetor 2007

Kap. Përshkrimi	Produktet specifike	Vlera në EUR	Përqind
84 Reaktorët nuklearë, kaldajat (bojlerët), makineritë dhe pajisjet mekanike, pjesët e tyre	Kompjuterë, makina larëse, furra, etj.	39,697,906	14.59%
72 Giza dhe çeliku	Shufra, pllaka hekuri, etj.	29,344,481	10.78%
87 Mjetet e transportit të ndryshëm nga vagonët e hekurudhës ose tramvajit; pjesët e tyre dhe plotësuesit e	Vetura, kamionë dhe traktorë	22,624,500	8.31%
85 Makineri dhe pajisje elektrike dhe pjesët e tyre	Telefonë, qarqe elektrike dhe materiale të tjera elektronike	20,047,615	7.37%
39 Plastikë dhe artikujt prej tyre	Të gjitha llojet e plakstikës	16,496,240	6.06%
04 Produktet bulmetore	Qumësht, jogurt, puter, etj.	15,228,585	5.60%
44 Druri dhe artikujt prej druri, qymyri i drurit	Produkte druri	11,701,692	4.30%
34 Sapuni, preparatet larëse, preparatet lubrifikuese, etj.	Produkte pastrimi	11,045,732	4.06%
24 Duhani dhe zëvendësuesit e përpunuar të duhani	Cigare	10,390,380	3.82%

Të gjitha këto produkte mund të gjejnë rrugë të tjera të transportimit në qoftë se kufiri me Serbinë mbetet i mbyllur për periudhë më të gjatë, edhe pse është e qartë se për shumicën e këtyre shteteve (Gjermani, Slloveni, Kroaci) rruga më e lehtë dhe më e lirë e transportimit është përmes Serbisë. Prandaj, ndryshimi i rrugëve të transportimit mund të rezultojë në ngritjen marginale të çmimeve për këto produkte si rezultat i kostos më të lartë të transportit përmes rrugëve alternative.

Mallrat që kanë origjinë në Serbi

Informatat mbi llojet e mallrave që kanë origjinë në Serbi, për periudhën janar – tetor 2007, tregojnë se produktet qeramike, drithërat, vajrat mineralë dhe vajra të tjera, mielli, produktet e plastikës, plehrat, si edhe produktet farmaceutike janë pjesa më e madhe e mallrave të importuara me origjinë në Serbi.

Tabela 3 Importet kryesore që kanë origjinë në Serbi, janar – tetor 2007

Kap. Përshkrimi	Produktet specifike	Vlera në EUR	Përqind
69 Produktet qeramike*	Bloka dhe tulla ndërtimore	19,690,047	10.87%
10 Drithërat	Grurë dhe misër	15,302,891	8.45%
Lëndët djegëse minerale, vajrat minerale dhe produktet			
27 e distilimit të tyre; substancat bituminoze dhe dyllet	Vaj	10,215,031	5.64%
Përgatitjet prej drithërave, të miellit, niseshtes apo			
19 qumështit, produktet e brumit	Bukë, biskota, produkte brumi	9,495,578	5.24%
11 Produktet e industrisë blujtëse; malt; niseshtet, etj.	Miell	9,363,321	5.17%
39 Plastikak dhe artikujt prej tyre	Produkte plastike	8,779,125	4.85%
31 Plehëruesit	Plehërues	8,471,799	4.68%
	Ujë mineral, ujë i ëmbëlsuar,		
22 Pijet, alkoolet dhe uthullat	birrë, etj.	7,880,122	4.35%
Mbetjet dhe kthimet nga industrinë ushqimore, tagjia e	Lloje të ndryshme të ushqimit		
23 përgatitur për kafshë	për kafshë	7,373,006	4.07%
30 Produktet farmaceutike	Barna	6,931,135	3.83%

*përfshin tullat, bloqet, dhe produkte tjera qeramike

Produktet Qeramike

Produktet Qeramike përfshijnë materialin ndërtimor që ka qenë në kërkesë të madhe në Kosovë për shkak të rritjes së aktiviteteve të ndërtimitarisë në vitet e kaluara. Produktet qeramike zakonisht nuk konsiderohen si produkte strategjike për shkak se ato janë të zëvendësueshme me produkte nga shtetet e tjera dhe Serbia do të humbiste shumë më shumë në këtë fushë sesa Kosova. Intervistat me importuesit e këtyre produkteve tregojnë se zëvendësimet mund të gjinden në Maqedoni dhe Shqipëri, edhe pse importimi i tyre nga Shqipëria do të rriste koston e transportit dhe potencialisht edhe çmimet.

Drithërat

Produktet e kapitullit 10 janë produkte shumë të rëndësishme për ekonominë sepse janë përbërësit kryesorë të ushqimit që është i pazëvendësueshëm për ushqim të njerëzve. Një pjesë e konsiderueshme e grurit të konsumuar vjen nga vetë Kosova, mirëpo një pjesë e madhe e konsumit vjen nga importet. Gruri përdoret për prodhimin e miellit dhe bukës, si dhe për ushqim të kafshëve. Konsumi njerëzor është shumë i rëndësishëm në këtë rast, sepse gruri është produkt i zëvendësueshëm për kafshët.

Misri është përbërësi kryesor i ushqimit të kafshëve. Mungesa e tij mund të shkaktojë rritje të çmimit në qumësht, lloje të ndryshme të mishrave dhe vezëve – të gjitha pjesë të shportës kryesore për konsumatorin mesatar.

Konsumi mesatar ditor i miellit për kokë banori në Kosovë është 400 gram. Në qoftë se marrim një vlerësim të popullatës rreth 2 milion banorë, nevojat e miellit në Kosovë mund të vlerësohen në 800 tonë në ditë. Prandaj, nevojat mujore për konsum njerëzor vlerësohen të jenë 24,000 tonë grurë (një kg i grurit është i barabartë me 0.7 kg miell, që gjithashtu e marrim në konsideratë).

**Tabela 4 Kërkesa për grurë dhe importet
 Kërkesa për grurë dhe importi për muaj**

Kërkesa mujore për njerëz	34000 tonë
Importi mesatar mujor nga Serbia (grurë)	6000 tonë
Importi mesatar mujor i miellit nga Serbia (i shprehur në tonë grurë)	5300 tonë
Prodhimi vendor dhe burimet tjera	22700 tonë

*Mesatarja nxirret prej importeve në periudhën janar - tetor 2007

Analizat tregojnë se Kosova importon nga Serbia mesatarisht rreth 6,000 tonë grurë në muaj. Përveç kësaj, po ashtu importon rreth 5,200 tonë grurë në miell, që do të thotë se gjithsej importi nga Serbia i shprehur në tonë grurë është rreth 11,200 tonë. Në qoftë se ka potencial për mbylljen e kufirit, furnizimi që vjen nga Serbia duhet të gjendet në vende tjera.

Diskutimet me shoqatën e mullisëve të Kosovës tregojnë një pasqyrë më pozitive të situatës së tanishme me furnizimin e grurit në Kosovë. Ka rreth 6,000 mullisë në Kosovë, dhe potenciali i bluarjes së miellit është shumë më i lartë sesa kërkesa e tanishme e Kosovës. Diskutimet me mullisët kanë treguar se rezervat e fermerëve në Kosovë janë diku në mes të 50,000 dhe 80,000 tonë grurë, që do të thotë se Kosova ka rezerva të grurit për dy deri në tre muaj. Kjo është periudhë e mjaftueshme për të siguruar grurin prej shteteve të tjera në qoftë se bllokada vazhdon për më shumë se dy muaj. Autoritetet duhet ta diskutojnë situatën me industrinë dhe të përpilojnë politika të afatshkurta që mund ta ndihmojnë situatën në qoftë se nevojitet. Momentalisht, çmimi i bukës është stabilizuar në 0.40 Euro cent dhe furrxhinjtë kanë deklaruar, duke u bazuar në situatën në treg, se çmimet nuk priten të ngritën në të ardhmen e afërt.

Misri

Ka shumë konfuzion në treg në lidhje me sasinë e misrit që gjendet në treg. Misri përdoret si ushqim kryesor për kafshët në ferma. Tabela e mëposhtme tregon vlerësimet e kërkesës ditore të misrit në Kosovë.

Tabela 5 Kërkesa ditore për misër

Kafshët	Numri i kafshëve	Konsumi ditor në kg	Gjithsej konsumi kg
Lopë	135,000	2	270000
Shpezë			
Pulat vojce	900000	0.06	54000
Zogjtë	750000	0.011	8250
Dele	90000	0.5	45000
GJITHSEJ KONSUMI DITOR			377000

Kërkesat mujore për misër për nevojat themelore të ushqimit të kafshëve për të mbajtur stabilitetin e çmimeve vlerësohen të jenë 11,300 tonë. Importet nga Serbia janë të barabarta me 2,000 tonë, edhe pse shumë shpesh nuk ka dallim në mes të misrit të përpunuar dhe atij jo të përpunuar. Gjithashtu, në diskutim me fermerë del se ka shumë misër të bluar që vjen si koncentrat i ushqimit të kafshëve; prandaj është

shumë vështirë të vlerësohet vlera e saktë e importeve të misrit nga Serbia, edhe pse nuk mund të jetë shumë më e lartë se 4,000 tonë. Diskutimet me Shoqatën e shpeztarëve tregojnë se rezervat e misrit në Kosovë janë të ulëta, megjithatë fermerët dhe tregtarët po përgatiten për një mbyllje potenciale të kufirit. Ata kanë identifikuar dhe kanë siguruar furnizim të misrit nga shtetet e tjera, e që do të vijnë përmes Shqipërisë. Si pasojë, prodhuesit nuk presin rritje të çmimit misrit, si dhe të produkteve tjera. Ata presin rritje në kualitet, sepse sipas Shoqatës së shpeztarëve, misri që vjen nga Serbia ka qenë i kualitetit të ulët.

Barnat

Një produkt tjetër që vlen të përmendet në këtë raport janë barnat. Tregu i barnave në Kosovë vlerësohet të jetë 50 - 60 milion Euro dhe rreth 10 për qind e tyre janë të importuara nga Serbia. Importet e tjera farmaceutike vijnë nga Kroacia, Bosnja, Maqedonia, Turqia, Gjermania dhe shumë shtete të tjera. Diskutimet me ekspertët farmaceutikë dhe importuesit tregojnë se asnjë nga produktet nuk janë të pazëvendësueshme, që do të thotë se ka shumë produkte në treg që mund të zëvendësojnë produktet specifike nga Serbia, dhe në shumicën e rasteve ato janë të kualitetit më të lartë.

Ka dy çështje që duhet të merren parasysh: (a) Barnat serbe në vlerë janë të barabarta me 7 milion Euro për dhjetë muajt e parë të vitit. Ato janë në përgjithësi më të lira dhe një pjesë e vogël e tyre kontrabandohet në Kosovë pa i paguar banderolat. Si pasojë e bllokadës, disa nga çmimet mund të rriten në periudhën afatshkurtër, edhe pse zëvendësimet nuk janë shumë më të shtrenjta; (b) Procesi i regjistrimit për barnat e reja merr shumë kohë; Agjencisë Medicinale të Kosovës i duhen së paku tre muaj kohë për të regjistruar një produkt të ri për ta lejuar në tregun e Kosovës. Diskutimet me kompanitë farmaceutike kanë treguar se për shumicën e produkteve serbe, zëvendësimet nga shtetet e tjera, tanimë janë të regjistruara.

PËRMBLEDHJE

Serbia po planifikon një embargo ekonomike për Kosovën, në qoftë se autoritetet e Kosovës e shpallin pavarësinë. Një nga masat përfshin mbylljen e kufirit në mes të Kosovës dhe Serbisë. Vlera gjithsej e mallrave që kalojnë në këta kufij është 445 milion Euro për dhjetë muajt e parë të vitit 2007. Më shumë se gjysma e këtyre mallrave kanë origjinë në shtetet e tjera dhe rreth 41 për qind kanë origjinë në Serbi.

Mbyllja e kufijve nuk do të shkaktoje probleme të mëdha për ekonominë e Kosovës në aspektin e furnizimit. Pasi që shumica e tregtisë është njëkahëshe nga Serbia në Kosovë, shumica e humbjeve do të bartet nga prodhuesit dhe ekonomia e Serbisë sepse ata do të humbin më shumë se 200 milion euro shitje të mallrave në vit. Megjithatë, mund të ketë vështirësi afatshkurtër që qeveria e Kosovës dhe komuniteti i biznesit duhet të planifikojnë dhe t'i kalojnë me masa specifike. Humbjet në të hyra në kufij po ashtu do të jenë minimale, sepse mallrat që kanë origjinë në Serbi nuk paguajnë doganë.

REKOMANDIMET

Rekomandimi 1

Shumica e mallrave që kanë origjinën në shtetet e tjera dhe që kalojnë përmes Serbisë vijnë nga shtetet e BE-së (Gjermania, Sllovenia, etj.), por përfshijnë edhe shtetet e tjera. Këto mallra përfshijnë mallrat elektronike, automjetet dhe mallra ushqimore. Diskutimet me importuesit kanë treguar se mund të gjinden rrugë të tjera. Këto produkte nuk janë produkte jetike; megjithatë në qoftë se rrugët e tjera nuk planifikohen, mund të ketë rritje afatshkurta të çmimeve. Shumica e tregtisë së Kosovës bëhet përmes vendkalimeve kufitare me Maqedoninë.

Rekomandohet që importuesit transit përmes Serbisë të lajmërohen mbi mbylljen potenciale të kufirit. Shumica e importuesve tanimë kanë planifikuar për këtë mundësi. Kjo do të mënjanonte panikun që do të mund të shkaktohej në qoftë kjo vjen si befasi. Qeveria po ashtu duhet të flasë me shtetet e tjera fqinje në lidhje me lehtësimin e rrugëve të tjera të transportimit, si dhe të rritë kapacitetin e vendkalimeve tjera kufitare për të procesuar rritjen e tregtisë. Këto plane duhen të bëhen publike edhe për importuesit e tjerë.

Rekomandimi 2

Mallrat që kanë origjinë në Serbi janë rreth 200 milion Euro në vit. Shumica e këtyre mallrave janë të zëvendësueshme, megjithatë janë disa produkte ku autoritetet kosovare kanë nevojë për më shumë planifikim. Gruri është produkt strategjik, që nevojitet për ushqim të njerëzve. Vlerësimet e konsumit në Kosovë tregojnë që ne kemi nevojë të importojmë një pjesë të konsumit tonë. Këto importe momentalisht vijnë nga Serbia dhe bllokada mund të krijojë mungesë të grurit në periudhën afatshkurtër. Rezervat në Kosovë do të mbulonin kërkesën për disa muaj.

Rekomandohet që autoritetet të diskutojnë mundësi të tjera importi me industrinë, në qoftë se bllokada vazhdon për disa muaj. Një pjesë e furnizimit mund të mbulohet në vend. Qeveria duhet të përgatitë plane rezervë për grurë, në qoftë se furnizimi i tregut nuk mund të mbulojë kërkesën, pa e subvencionuar atë. Një burim efektiv potencial (nga ana e kostos) do të ishte në qoftë se importuesit e grurit do të organizoheshin së bashku me ndihmën e qeverisë dhe të blinin grurë në sasi më të mëdha nga tregjet botërore.

Rekomandimi 3

Misri është produkt strategjik për ushqim të kafshëve. Mungesa e misrit do të shkaktohte mungesë të ushqimit të kafshëve dhe do të rriste çmimet e qumështit, mishit dhe vezëve në mes tjerash – që konsiderohen produkte themelore ushqimore. Rezervat e misrit vlerësohen të jenë në nivel shumë të ulët, edhe pse kjo nuk lidhet vetëm me statusin. Shumica e shteteve të regjionit janë ballafaquar me probleme të ngjashme dhe kanë përpiluar politika për t'i adresuar ato. Furnizuesit e misrit kanë deklaruar se ata kanë gjetur rrugë të tjera për import. Rekomandohet që autoritetet

ta lehtësojnë atë proces sa më shumë pa e subvencionuar misrin, pasi që diskutimet me prodhuesit tregojnë se janë gjetur rrugë të tjera të furnizimit.

Rekomandimi 4

Të gjitha produktet serbe në sektorin farmaceutik janë të zëvendësueshme me produkte nga shtete të tjera. Barnat serbe mesatarisht janë më të lira se produktet tjera, mirëpo janë edhe të kualitetit më të ulët. Autoritetet duhet të koordinojnë më Agjencinë Medicinale të Kosovës për t'u siguruar se zëvendësimet e këtyre barnave serbe nga shtetet e tjera janë të regjistruara dhe licencuara për t'u shitur në Kosovë përmes një procesi më të shpejtë të regjistrimit.

KONKLuzionet

Nuk ka hapësirë për panik në publikun kosovar. Në qoftë se Serbia vendos t'i mbyll kufijtë, prodhuesit serbë do të humbin më shumë sesa Kosova në përgjithësi. Edhe pse mund të ketë pengesa afatshkurtra në zinxhirin e furnizimit, në periudhën afatgjate Kosova nuk do të ketë vështirësi pasi që produktet mund të zëvendësohen dhe mund të gjejnë rrugë të tjera për të arritur në Kosovë. Qeveria duhet të diskutojë çështjet në vijim me palët relevante:

- (i) Rrugë të tjera të transportimit për importet që vijnë përmes Serbisë - jo strategjike;
- (ii) Furnizimi me grurë;
- (iii) Furnizimi me misër; dhe
- (iv) Regjistrimi më i shpejtë për zëvendësimet farmaceutike.

Paralajmërimet e bllokadës shkaktojnë panik të panevojshëm te publiku duke krijuar mungesa të rrejshme të furnizimit me produkte të caktuara, që mund të shkaktojnë rritje të çmimeve. Autoritetet duhet të komunikojnë me publikun për planet e adresimit të pengesave afatshkurtra për të tejkaluar shkaqet e panikut.

Falënderim: Dëshirojmë të falënderojmë Shërbimin Doganor për kontributin e tyre në ofrimin e të dhënave për tregtinë në mes të Kosovës dhe Serbisë.